

tohto druhu odrážajú znaky, vlastnosti nie konkrétnych objektov, ale vlastnosti kategoriálneho, t. j. mnohokrát sprostredkovaného poznania, a preto v zásade nemôžu byť izomorfné s konkrétnymi objektmi. Zdôvodnil nevyhnutnosť semiotického prístupu k modelovaniu filozofického poznania a zaviedol pojem o „grafickom jazyku“ modelovania filozofického poznania, ktorého špecifickosť sa posudzuje zo zorného uhla obsahu. Objavil a konkretizoval metodologickú a heuristickú funkciu modelov filozofického poznania. Ukázal na dominujúcu úlohu druhosignálnej povahy modelov filozofického poznania ako objektivizovaných obrazov nad ich prvosignálnou povahou a tým dokázal, že modely filozofického poznania ako objekt vnímania sú lakonicky obsaženými analógiami rozvinutého abstraktného, verbálno-logického poznania. Vyslovil myšlienku, že v podmienkach, keď je jedinou formou modelovania filozofického poznania sa stáva grafické modelovanie, preskúmanie jednoty obsahu a formy modelov filozofického poznania nevyhnutne predpokladá opierať sa o teóriu grafických znakov. Na základe systémovo-štruktúrnej analýzy syntetizoval princípy modelovania filozofického poznania a ukázal ich kritériálnu funkciu v procese hodnotenia empirického materiálu i na význam ich metodologickej funkcie pre vedecky fundované konštruovanie modelov filozofického poznania. Formuloval tézu, že princípy modelovania filozofického poznania vytvárajú teoretickú záštitu pre proces modelovania ako uvedomelého tvorivého aktu

a taktiež majú význam v pedagogickom procese, v postupe od jednotlivých modelov k sériám modelov, ktoré odrážajú dialektiku filozofického poznania.

Praktický význam práce spočíva v tom, že vytvára nevyhnutné predpoklady pre ďalší rozvoj modelovania filozofického poznania i pre realizáciu myšlienky o heuristickom význame modelov pre tvorivé rozvíjanie vlastnej filozofickej problematiky.

Výsledky práce autora boli preverené v procese prednášania a vedenia seminárov na Inštitúte zvyšovania kvalifikácie učiteľov spoločenských vied na Uralskej štátnej univerzite a na Pedagogickom inštitúte V. I. Lenina v Moskve. Výskum, ktorý sa uskutočnil u poslucháčov jednotlivých fakúlt uvedených vysokých škôl, dokázal, že vysvetľovanie filozofickej problematiky pomocou grafických modelov a štruktúrno-logických schém je efektívne a pomáha poslucháčom osvojiť si zložitú problematiku marxisticko-leninskej filozofie.

Práca N. P. Aksenova je svojím spôsobom objavná nielen tým, že vytýčuje a rieši problematiku modelovania vo výučbe filozofie, ale i tým, že načrtáva cesty ďalšieho výskumu problémov a stimuluje učiteľov všetkých vysokých škôl nielen v ZSSR, ale i u nás k tomu, aby v zmysle záverov XXVI. zjazdu KSSZ a XVI. zjazdu KSČ neustále skvalitňovali výchovno-vzdelávaciu prácu v oblasti výučby marxisticko-leninskej filozofie a pri výchove nového ideovo-politicky vyspelého a vzdelaného človeka.

L. Ján Veverka

TVORBA ŽIVOTNÉHO SPÔSOBU A HODNOTY

M. HULÁKOVÁ: Životní způsob a problém hodnot. Academia 1980, 265 s.

Spôsob života sa stal relatívne samostatným objektom skúmania naj-

rozličnejších spoločenskovedných disciplín — psychológie, politickej eko-

nómie, sociológia, filozofie. Za výslovne filozofický prístup k tejto problematike možno považovať knižnú monografiu M. Hulákovvej *Životní způsob a problém hodnot*, a to predovšetkým z toho závažného dôvodu, že autorka usiluje o široký záber otázok súvisiacich so životným spôsobom a ich bezprostredným vzťahom k problematike hodnôt, hodnotovej orientácie, hodnotového systému. Nejde jej o strohú štatistickú, ekonomickú či sociologickú analýzu tejto otázky, ale o analýzu korelačného vzťahu medzi tvorbou životného spôsobu a úlohou hodnôt v tomto procese. A z tohto dôvodu je jej publikácia pre filozofa mimoriadne zaujímavá. Autorka vychádza zo širokého základu problematiky, osvetľuje ju z rôznych aspektov, pritom sa však výslovne zameriava na tvorbu socialistického životného spôsobu a jeho formovanie socialistickými životnými hodnotami.

Kniha je rozvrhnutá do štyroch kapitol, tematicky súrodých a logicky postavených tak, že je evidentný teoretický i metodologický aspekt riešeného problému. Za hlboko prepracovanú a v mnohých ohľadoch aj tvorivo prínosnú možno považovať prvú kapitolu publikácie, ktorá vysvetľuje a zdôvodňuje hodnotový základ životného spôsobu. Autorka zdôrazňuje, že otázky, ktoré súčasná doba kladie v súvislosti s problematikou životného spôsobu, sú predovšetkým otázky o zmysle života, o životných hodnotách, ktoré by ukázali ľuďom ako žiť a prečo žiť. A to je jeden zo závažných dôvodov, prečo nemožno spôsob života ľudí odvodzovať zo životnej úrovne pochopenej len ako neustále zvyšovanie a uspokojovanie materiálnych potrieb, ale ako „vnútorne prepojenú štruktúru potrieb spätých s hodnotami, v ktorej sa tzv. materiálne a duchovné prelína a vyjasňuje v obsahu a formách celého života“. (s. 15) Hulákovvej hlboká marxistická sonda do

problematiky hodnôt a objasnenia ich funkcie pri tvorbe životného spôsobu vychádza z dialektiky a h. stórie spoločenskej praxe, z potrieb tejto praxe v procese utvárania ľudského vedomia a formovania človeka. Hodnotu, ktorá sa kryštalizuje z potrieb a prechádza do vzoru žiadúceho, charakterizuje autorka ako vzťah k objektívnej skutočnosti vznikajúci z potreby riešiť rozpor medzi človekom a prírodou. V nej sa vyjavujú a osvedčujú vlastnosti vecí, spoločnosti a ľudí pre človeka. Doslova autorka hovorí: „Hodnota nie je apriórna vlastnosťou človeka — je to súhrn jeho vzťahov, ktorými je spätý so spoločnosťou a v ktorých sa osvedčuje ako človek (je priesečníkom spoločenských vzťahov) a na základe týchto vzťahov má vzťah sám k sebe.“ (s. 18). Všetky tieto jeho vzťahy sa prejavujú v jeho konaní, správaní a prežívaní života. Pritom je dôležitý fakt, že v štruktúre noriem a hodnôt, ktoré orientujú správanie človeka, sú primárne tie, ktoré tvoria základ hodnotového systému spoločnosti a ich obsah je určovaný spôsobom výroby. Súčasne však autorka upozorňuje, že aj keď je hodnotový systém spoločnosti kauzálnne spätý so spoločenským systémom a je určený kvalitou výrobných vzťahov, nemožno mechanicky a bezprostredne prekrývať životný spôsob s výrobným spôsobom. Výrobný spôsob má síce určujúci vplyv na obsah a formy životného spôsobu, ale tento vplyv je sprostredkovaný práve hodnotovým systémom konkrétnej spoločnosti. „Cez prizmat hodnotového systému sa presadzujú potreby a záujmy ľudí, celý spôsob osvojovania si skutočnosti a utváranie hodnotových orientácií.“ (s. 63) Životný spôsob však nevyjadruje len všeobecné črty spoločenských pomerov a ich hodnotový výraz v konkrétnej historickej etape, ale aj vlastné sprostredkovanie sociálno-triednou štruktúrou a jej odpovedajúcou štruk-

túrou politických, štátnych a spoločenských inštitúcií a organizácií. A aj to je dôvod, prečo nemožno životný spôsob spoločnosti odvodzovať len z empiricky zistiteľných a zisťovaných faktov.

Po teoretickom objasnení hodnotového základu životného spôsobu zaoberá sa autorka otázkou historickej úlohy robotníckej triedy pri utváraní socialistického životného spôsobu. Ukazuje na rozpad buržoázných hodnôt a na protiklad buržoázneho prístupu k hodnotám a prístupu robotníckej triedy, ktorá je reálne orientovaná do budúcnosti.

Myšlienkovým ťažiskom monografie je rozbor buržoázneho a socialistického životného spôsobu, teoretické zdôvodnenie ich protikladného charakteru. K pochopeniu teoretickej reflexie spôsobu života a jeho hodnotového základu v kapitalistickom svete Huláková podrobne analyzuje kapitálové vzťahy a hodnotové vedomie ľudí v týchto podmienkach, pričom zdôrazňuje, že oboje je založené na princípe súkromnovlastníckeho hodnotového systému. Kapitálové vzťahy tvoria, ako upozorňuje autorka, ekonomickú základňu, na ktorej spočíva celá štruktúra súčasnej buržoáznej spoločnosti. Z logiky jej vlastných potrieb vytvárajú kapitálové vzťahy hodnotový systém s jeho štruktúrou, ktorá si podriaďuje morálne normy a má určujúci vplyv na utváranie hodnotových orientácií ľudí. Prax súčasnej buržoáznej spoločnosti, založená na potrebe rozšírenej reprodukcie kapitálu a tým i kapitálových vzťahov, reprodukuje hodnotový systém, ktorého vrcholnou hodnotou je súkromné vlastníctvo. Táto hodnota prechádza celým životom spoločnosti, určuje štruktúru životných hodnôt a vzťahuje na svoju hodnotovú štruktúru nielen vzťahy medzi ľuďmi, ale i vzťahy ľudí k veciam ako predmetu ich potreby. „Kapitálové vzťahy formujú hodnotové

vedomie podľa svojich vlastných potrieb. Ich prostredníctvom a prostredníctvom reálneho postavenia sociálnych tried a skupín v konkrétnom životnom procese utvárajú životný spôsob spoločnosti a zároveň ho potvrdzujú ako najadekvátnejší človeku.“ (s. 69) Tak vlastne buržoázne výrobné pomery rozhodujú o tom, čím je pre človeka jeho vlastný svet, kde je sféra jeho sebarealizácie. V buržoázných výrobných pomeroch pramení, podľa autorky, i totálna kríza sveta hodnôt a s ňou spojený buržoázný spôsob života. (s. 108) Kapitulu venovanú hodnotovému základu buržoázneho životného spôsobu a jeho kritike z pozície marxizmu uzatvára autorka rozsiahlou a pozoruhodnou štúdiou venovanou filozofickým základom teoretickej reflexie buržoáznej spoločnosti.

V tejto časti svojej práce podrobne rozoberá metodologický prístup k teoretickému uchopeniu obsahu života rôznych buržoázných ideológov a filozofov (Husserl, Heidegger, Scheler, Sartre, Marcuse, Fromm, Adorno, Parsons) a kriticky konštatuje, že v týchto teoretických koncepciách spoločnosti chýba rozmer budúcnosti. „Chýba preto, že sa z nich vytratil subjekt ako činný element, nositeľ dejinnej dynamiky, ktorý uskutočňuje pretvárajúcu a sebapretvárajúcu praktickú činnosť, v ktorej dostáva konkrétny človek podobu súčasného historického subjektu.“ (s. 122)

Posledné dve kapitoly knižnej monografie M. Hulákovvej sú venované rozboru socialistického životného spôsobu, jeho utvárania v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti; rozboru charakteru a obsahu práce a jej vzťahu k životnému spôsobu, ako aj otázkam kultúry a jej hodnotovým základom. Východiskom k podrobnej analýze socialistickej praxe a z nej vyrastajúceho životného spôsobu je autorkino úvodné konštatovanie, že „každá z vývojových etáp

socializmu znamená prehĺbenie hodnotovej praxe tejto spoločnosti, pretože jej základom je utváranie a realizácia potrieb človeka ako všestrannej ľudskej bytosti. Z týchto potrieb sa odvíja hodnotový systém socializmu a na ňom sa zjednocuje životný spôsob socialistickej spoločnosti.“ (s. 123) Nová ekonomická základňa ako nová vzťahová štruktúra produkuje nový hodnotový systém a nové hodnotové orientácie, ktorých vytvorenie je súčasťou oslobodenia človeka, „sebapremeny“ socialistickej spoločnosti, výrazom zospoločenšovania. Takéto hodnotové orientácie nie sú odvodené od súkromnovlastníckych hodnotových vzťahov, ale od skutočne ľudských potrieb, najmä potreby sebapotrdenia a sebarozvoja človeka v ľudskom kolektíve. Nový hodnotový systém zjednocuje hodnotové orientácie jednotlivých spoločenských tried a skupín a zároveň dáva reálnu možnosť uvádzať do súladu všeobecne záväzné princípy hodnotového systému a morálne hodnoty, obsiahnuté v pravidlách ľudského spolužitia. Procesy spojené s hodnotovým preorientovaním spoločnosti sa manifestujú ako prak-

tické vznikanie a rozvíjanie socialistického spôsobu života. (s. 170)

Huláková na princípoch marxistickej dialektiky uchopuje vnútornú hodnotovú problematiku socialistického spôsobu života, väzby medzi životom a výrobným spôsobom, ich sprostredkovanie všeobecným, zvláštnym a jedinečným. Zdôrazňuje, že kvalitatívne zmeny v spôsobe života za socializmu a zovšeobecňovanie jeho charakteristických črt a rodiacich sa nových prvkov sú spojené so štrukturálnymi zmenami socialistickej spoločnosti, ku ktorým dochádza v procese realizácie historickej úlohy robotníckej triedy pod vedením komunistickej strany.

Pre Hulákovu knižnú prácu je príznačný tvorivý prístup k tejto dnes takej aktuálnej otázke, prístup, pri ktorom autorka majstrovsky spája analytický výklad problému so všeobecnými, syntetickými konštatovaniami. Mnohými podnetnými myšlienkami, ale aj množstvom citovanej a odporúčanej literatúry určite zaujme každého, kto sa o problematiku socialistického životného spôsobu zaujíma.

Barbora Hlavová

PROBLÉM HODNOTY A HODNOTENIA

M. DOROTÍKOVÁ: Filozofia a problém hodnoty, Pravda, Bratislava 1980, 224 s.

Problematika hodnôt zaujíma už dvadsať rokov mysle mnohých marxistických filozofov, doposiaľ však tento problém nie je celkom vyriešený. V posledných rokoch vyšlo viacero publikácií a článkov zaoberajúcich sa hodnotami a hodnotením, ale marxistická teória hodnôt je ešte stále iba v začiatkoch. Tak ako súčasná doba zvyšuje aktuálnosť potreby správnej praktickej hodnotovej orientácie, tak narastá aj potreba teoretického spracovania hodnotovej problematiky a v tom má marxistická filozofia v istom

zmysle výsadné postavenie. Problém je v tom, že dosiaľ marxistickí filozofi pri probléme hodnoty nedospeli k jednotnej teoretickej formulácii. Preto treba privítať každý marxisticko-leninský pokus o riešenie problematiky hodnôt.

Jednou z posledných prác na tému hodnoty je kniha Soni Dorotíkovej *Filozofia a problém hodnoty*. Už názov prezrádza, že autorka si kladie za cieľ preskúmať interpretáciu hodnotovej problematiky aj v nemarxistickej filozofii. Zdôrazňuje, že jej ide